

UN SFERT DE VEAC DE REVENIRE LA NORMALITATE LINGVISTICĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Membru de Onoare al Academiei Române

Valeriu MATEI

Director al Institutului Cultural Român

„Mihai Eminescu” din Chișinău

– Excelență, domnule Președinte al Republicii Moldova,

Stimate domnule Președinte al Academiei de Științe a Moldovei,

Onorați membri ai Academiei,

Doamnelor și domnilor parlamentari, miniștri,

Excelențe, doamnelor și domnilor reprezentanți ai corpului diplomatic,

Dragi prieteni!

Permiteți-mi, în primul rând, să vă adresez tuturor felicitări cu prilejul Zilei Limbii Române și împlinirii unui sfert de veac de la legiferarea limbii române ca limbă oficială în Republica Moldova și de la revenirea acesteia la alfabetul latin. În al doilea rând, să-mi exprim gratitudinea pentru ocazia ce mi s-a oferit să vorbesc despre un eveniment care a marcat profund istoria și spiritualitatea națională din ultimele decenii și a pus începutul unei perioade a revenirii la normalitate lingvistică și culturală în acest spațiu vitregit de istorie.

Căutând modalitatea adecvată de abordare a acestui subiect și de omagiere a celor ce au contribuit la succesul Mișcării de eliberare națională declanșată în Basarabia la finele anilor '80 ai secolului trecut, mi-a revenit în memorie un gând al filosofului Martin Heidegger: „Abia când ne întoarcem gândind asupra deja gânditului, suntem folositori pentru ceea ce este încă de gândit”, idee ce ne reamintește și de versurile din nemuritoarea *Glossă eminesciană*: „Viitorul și trecutul/ Sunt a filei două fețe./ Vede-n capăt începutul /Cine știe să le-nvețe”.

Voi încerca, așadar, să rememorez nu doar evoluțiile din anii 1987-1989, care au precedat evenimentul de la 31 August 1989 – legiferarea limbii române și reintroducerea alfabetului latin, ci și întreaga mișcare de rezistență anticomunistă din perioada ocupației sovietice, fiindcă revendicările mișcării democratice de eliberare de sub jugul sovietic pot fi mai lesne înțelese doar raportându-le la politica

diabolică de asimilare națională promovată de regimul comunist sovietic. Totodată, vă voi îndemna să ne îndreptăm gândurile spre viitorul imediat, când complexitatea problemelor ce își așteaptă soluționarea în spațiul de la răsărit de Prut implică și factorul de conștiință civică și națională, ce are drept temelie dragostea față de limba română, atașamentul sincer la valorile culturii naționale.

Vicisitudinile istoriei au făcut ca teritoriul nostru național (flancat la vest de valea Tisei și la est de cea a Nistrului, de frontierele Maramureșului istoric la nord și de Marea Neagră la sud) să fie încorsetat, începând cu finele veacului al XVIII-lea, de trei imperii în expansiune, ceea ce s-a soldat cu ocuparea și scindarea statelor românești.

Deosebit de crunt a fost regimul pe care Moldova de la răsărit de Prut a trebuit să-l suporte după fatidicul an 1812, când acest teritoriu a fost ocupat și anexat de imperiul rus. Nu mă voi referi la acea perioadă de 106 ani de ocupație rusească țaristă, fiindcă acum doi ani, în cadrul uneia dintre cele mai reprezentative conferințe științifice consacrate anului 1812 și efectelor ocupației țariste a Basarabiei, eveniment la organizarea căruia au contribuit Academia de Științe a Moldovei, Academia Română și ICR *Mihai Eminescu* la Chișinău, fenomenul a fost examinat pe multiple planuri.

Remarc doar faptul că în perioada ocupației țariste persecutarea limbii române, scoaterea ei din uzul public, din instituțiile de cultură și învățământ, din lăcașele de cult, interzicerea valorilor literaturii și culturii române, au fost elementele de bază ale politicii de rusificare și neantizare a românilor moldoveni. Atunci conaționali noștri de la răsărit de Prut au trecut cea dintâi probă de foc a trăinicieii naționale. Au rezistat și au știut să-și urmeze elitele în anul de grație 1918.

Revenirii la normalitatea unei vieți economice, sociale și naționale în cei 22 de ani ai perioadei interbelice, le-au urmat cumplitele evenimente înce-

pute odată cu ocupația sovietică din 28 iunie 1940.

Pentru a defini cu exactitate tabloul îngrozitor al nimicirii populației Basarabiei și politica diabolică, specifică în materie de deznaționalizare și asimilare, pe care autoritățile sovietice de ocupație le-au desfășurat față de populația românească majoritară, termenul *genocid*, utilizat în raport cu asemenea fenomene, trebuie completat cu un altul – *etnocid*, cu sensul de nimicire fizică și morală a populației și, în primul rând, a intelectualității ca purtătoare a conștiinței civice și naționale, cultivarea urii față de propria națiune, interzicerea istoriei și culturii naționale, promovarea politicii aberante de creare a unei noi națiuni și a unei noi limbi. Realizând acest proiect diabolic, regimul comunist de ocupație a ținut cont de așa-zisele greșeli ale țarismului în materie de asimilare și deznaționalizare în Basarabia, proporțiile genocidului și ale etnocidului fiind dezastruoase în raport cu numărul total al populației: peste 850 de mii de oameni supuși represaliilor directe și alte peste 500 de mii de oameni trimiși la munci forțate în diverse regiuni ale imperiului sovietic, dintr-un total de 2,4-2,5 mil. de locuitori câți rămăseseră în Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța, la 28 iunie 1940 sau la cea de-a doua ocupație – la finele lui august 1944.

Acțiunile de substituire a identității românilor basarabeni au fost permanente și deosebit de dure. Scopul era distrugerea limbii, literaturii, spiritualității și a credinței, afectarea însăși a „axelor creșterii organice” a culturii românilor basarabeni, regimul de ocupație urmărind „planul conștient” al înlocuirii culturii naționale cu amalgamul unor construcții pe cât de artificiale, pe atât de nocive, antiumane. Se urmărea distrugerea unității stilistice în cultură, sau cum menționa Lucian Blaga, impunerea unui „amestec haotic de stiluri” străine firii culturii noastre, în care rolul de ax definitoriu îl aveau preceptele ideologice, atât cele generale comuniste, cât și cele menite să justifice implementarea unui „proiect” diabolic unic în chiar cuprinsul imperiului sovietic – crearea artificială a „unui întreg din parte”, a unui nou „etnos”, denumit *națiune sovietică moldovenească*. Noua „comunitate istorică” trebuia încropită prin colonizarea masivă a acestui ținut cu „cetățeni sovietici” aduși în locul sutelor de mii de țărani și intelectuali basarabeni deportați în Siberia, masacrați în beciurile NKVD-ului sau în lagărele staliniste, prin interzicerea valorilor culturale și spirituale proprii, impunerea unei alte conștiințe naționale și civice, crearea și propulsarea unor pseudovalori în ceea ce se voia a fi artă, literatură, sau, în general, cultură, acțiune în care s-au încadrat „plenar” atât noua clasă a „intelighenției” creată de regim, cât și unii intelectuali afirmați în perioada interbelică și convertiți la preceptele ideologice ale

regimului comunist de import. Aceste cohorte de slugi ale partidului comunist trebuiau să impună prin toate mijloacele concepția *moldovenismului sovietic*, bazată pe falsificarea istoriei românești, condamnarea trecutului „burghez”, transformarea graiului moldovenesc în „limbă moldovenească”, fabricarea unor dicționare („cuvântelnice”) artificiale și impunerea acestora ca normă lingvistică, scoaterea din circuit sau falsificarea operelor clasicilor literaturii române, distrugerea tradițiilor populare autentice și înlocuirea acestora cu „tradițiile omului nou”, *hommo sovieticus*, impunerea prin școală, biserică, acțiuni de propagandă a miturilor istorice și etnoculturale ale Imperiului Rus și ale celui sovietic referitoare la români și la România, la rolul mesianic al imperiului de la răsărit în „salvarea” popoarelor balcanice și europene de „jugul” otoman în perioada modernă, și de cel fascist, în perioada contemporană. Lupta politică a românilor moldoveni de la răsărit de Prut cu autoritățile sovietice de ocupație trebuia transformată treptat într-un conflict identitar dintre „români” și „moldoveni”, unirea Basarabiei cu Patria-mamă România la 27 martie 1918 trebuia prezentată ca „ocupație română”, iar actele de ocupație sovietică din 1940 și 1944 – ca „eliberare”. Despre cărdășia sovieto-nazistă din 1939-1940 și conlucrarea dintre Hitler și Stalin la distrugerea Poloniei, ocuparea Estoniei, Letoniei și Lituaniei și la dezmembrarea Finlandei și României nu trebuia să se amintească vreodată.

Preceptele *moldovenismului sovietic* nu admiteau existența în teritoriile ocupate a unei intelectualități de formație românească purtătoare a conștiinței civice și naționale. Iată de ce acțiunea cea mai urgentă, în viziunea ocupanților sovietici, era lichidarea tuturor celor care se puteau opune acestor planuri diabolice.

Schimbarea structurii etnice a teritoriilor ocupate, diminuarea elementului românesc era scopul urmărit de conducerea imperială prin aplicarea acestor metode diabolice: execuții fizice, foamete organizată, deportări în masă, deznaționalizare forțată, colonizare, distrugerea instituțiilor de cultură și a celor de învățământ, a bibliotecilor publice și private, a structurilor societății civile. Sovieticii urmăreau continuarea politicii naționale, lingvistice și culturale impuse, la sfârșitul anilor '30 ai secolului XX, în Transnistria, în RASS Moldovenească. În acest scop din RASSM au fost transferate în RSSM toate instituțiile și cadrele care aveau experiența organizării represaliilor din anii '30, a depistării dușmanilor poporului și a reprimării acestora. Lor li s-au alăturat, în 1940-1941, militanți ai Kominternului, trimiși să se antreneze în sfera aplicării măsurilor represive.

Vorbind de represaliile comuniste, trebuie să amintim dintru-nceput faptul că acestea nu au încetat vreodată în cei 51 de ani de ocupație sovietică. Au fost desigur deportări în masă precum la 13-14 iunie 1941, 5-6 iulie 1949 sau aprilie 1951, dar a vorbi de represalii doar cu referire la aceste zile negre în istoria românilor de la răsărit de Prut, nu ar fi nici suficient și nici corect.

Cea dintâi a fost lichidată intelectualitatea: învățătorii și profesorii, preoții și medicii, scriitorii, ziariștii, studenții și liceenii, artiștii, savanții care în perioada interbelică au întreținut tumultoasa viață culturală, științifică și literară a Basarabiei și care nu s-au conformat cerințelor ideologice ale regimului de ocupație. Sunt represaliați membrii partidelor democratice, foștii deputați în *Sfatul Țării*, care n-au reușit să se refugieze peste Prut. În primele zile ale ocupației sovietice dispar fără urmă Panteleimon Sinadino și Teodor Uncu, foști deputați în *Sfatul Țării*, iar în primele două luni de ocupație, iulie-august 1940, sunt arestați, torturați și apoi exterminați în GULAG alți unsprezece foști deputați în *Sfatul Țării*.

În beciurile sediului NKVD din Chișinău, str. Livezilor, au fost torturați și uciși peste 500 de intelectuali, alți peste cinci sute de oameni sunt lichidați în barăcile de la marginea orașului (actuala str. Miorița). Cadavrele acestora au fost descoperite în iulie 1941.

În prima zi a ocupației, 28 iunie 1940, dispare fără urmă Elena Dobroșinschi-Malai, secretar al Societății Scriitorilor și Publiciștilor Basarabeni, autoare a patru cărți de versuri și a unui volum de nuvele, poetă care de la debutul ei în chiar anul Unirii – 1918, s-a bucurat de o bună receptare critică, fiind considerată o „Elena Farago a Basarabiei”.

În 1941 este exterminat de securitatea sovietică talentatul poet și prozator de numai 33 de ani, Ioan Sulacov, autor a trei romane – *Însemnările unui flămând* (1937), *Studentul din Bugeac* (1938) și *Fiul poporului* (1939).

În cumplitul an 1940-1941 sunt arestați și exilați în Siberia poetul Nicolae Costenco, redactor al revistei *Viața Basarabiei*, poetul și dramaturgul Gheorghe A. Rusu, prozatorul Mihail Curicheru, criticul și istoricul literar Emil Gane, poetul și traducătorul Alexandru Terziman, poetul Al. Cezar Stoica. Doar doi dintre aceștia – Nicolae Costenco și Emil Gane au supraviețuit, revenind în Basarabia după mulți ani de GULAG.

Doar în prima săptămână de ocupație, între 28 iunie și 4 iulie 1940, în câteva localități – Chișinău, Cernăuți, Bălți, Cetatea Albă – sunt arestate 1 122 persoane, alte câteva sute dispar fără urmă. Spre sfârșitul anului 1940, în închisorile Basarabiei își

așteptau sentința 2 624 persoane, iar în iunie 1941 numărul întemnițaților era de 3 951 persoane.

În noaptea de 12 spre 13 iunie 1941, călăii sovietici arestează fără niciun temei 5 479 persoane și deportează în Siberia alți 24 360 oameni nevinovați, dintre care majoritatea o formau femeile și copiii. Spre exemplu, din 5 787 persoane deportate în regiunea Novosibirsk, 2 532 erau femei și 1 958 – copii.

Doinele de jale se înalță și azi peste câmpiile și colinele de la Fântâna Albă, ținutul Herța, unde la 1 aprilie 1941 sovieticii au săvârșit una din cele mai odioase crime dintre cele comise în teritoriile românești ocupate. Știind de dorința românilor din mai multe localități din nordul Bucovinei, nordul Basarabiei și Ținutul Herța de a se refugia în România, autoritățile sovietice de ocupație au anunțat că vor permite trecerea frontierei pentru toți doritorii de a pleca în România la 1 aprilie 1941 în preajma satului Fântâna Albă. Peste 15 mii de români, maturi și copii, de pe valea Siretului, au pornit în zorii zilei spre graniță, cu odoare bisericesti în mâini. Călăii sovietici i-au mitraliat în câmp deschis. Aproape 7 000 de oameni au fost uciși, cei răniți au fost hăcuiți cu baionetele, apoi au fost aruncați în 35 de gropi comune, unii încă vii, pământul asupra gropilor mișcându-se timp de două zile.

O altă metodă, camuflată, de efectuare a represaliilor a fost recrutarea forțată la muncă, prezentată opiniei publice drept „înrolări benevole”. Acest aspect tragic al istoriei noastre încă nu e suficient studiat, dar din datele incomplete ce le deținem, numărul celor care au avut de suferit de pe urma acestor campanii care s-au ținut lanț în perioada de ocupație sovietică, depășește cifra de 500 mii de oameni.

Prima acțiune de acest fel a avut loc la 9 august 1940, când din localitățile rurale ale Basarabiei au fost duși cu forța 20 000 muncitori, majoritatea tineri. La 28 august 1940 Moscova îi cere din nou conducerii de la Chișinău să facă „recrutări suplimentare în județele RSS Moldovenești”. Și de această dată executarea n-a întârziat: în total în această a doua campanie au fost duși la munci forțate încă 40 500 tineri și tinere din satele basarabene. La 4 noiembrie 1940, conform hotărârii guvernului RSS Moldovenești încă 3 000 de tineri au fost duși forțat la șantierele de construcții din Rusia.

În total, în primul an de ocupație sovietică (28 iunie 1940-9 iulie 1941), potrivit unor date preliminare, au fost supuse represaliilor circa 300 mii de oameni din Basarabia și nordul Bucovinei, iar numărul celor condamnați la moarte doar în Basarabia, de tribunalele militare sovietice, în perioada 28 iunie 1940-iulie 1941, conform unor date de arhivă încă incomplete, a fost de 5485 persoane.

În iunie-august 1944, odată cu reinstaurarea ocupației sovietice, represaliile împotriva populației civile reîncep cu o nouă forță: în perioada 1944-1949 vor avea de suferit circa 250 mii de oameni. În august 1944 sunt reînființate structurile represive ale regimului totalitar bolșevic și de la Moscova i se ordonă NKVD-ului să identifice „elementele chiaburești cu stare de spirit antisovietic”, iar serviciilor de securitate să întocmească de urgență listele „chiaburilor, trădătorilor și complicilor ocupașilor”. În 1946 au fost condamnate de tribunalele sovietice 15 500 persoane, în 1947 – 21 707, iar în prima jumătate a anului 1948 – 6 903 persoane.

Frica și teroarea s-au instalat din nou în toate localitățile Basarabiei, iar cântăreții de serviciu ai partidului scriau doar ode ale înfloririi și articole despre permanenta înăsprire a luptei de clasă, despre „apropierea artistului de popor, până la contopirea lui totală cu soarta acestuia”. „Contopirea totală” în realitate nu însemna nimic altceva decât minciuna totală. Astfel, nu semnalăm în presa vremii niciun ecou al foametei organizate de autoritățile sovietice în iarna anului 1946-1947, când în RSSM au murit peste 226 mii de oameni.

Recrutările forțate la muncă iau o amploare și mai mare după război și, mai ales, în timpul și după infernul foametei organizate, astfel că anul 1947 a fost unul dintre cei mai tragici. În toiu foametei, la 14 februarie 1947, guvernul URSS emite o hotărâre privind „recrutarea organizată a muncitorilor în RSS Moldovenească” și 51 000 de tineri din satele basarabene sunt trimiși la muncă forțată. La 21 mai 1947, când Basarabia abia ieșea din ghearele foametei, Moscova emite o altă hotărâre privind recrutarea de muncitori din Basarabia pentru industria carboniferă și de combustibil, iar Biroul CC al PC(b) din RSSM le cerea ultimativ autorităților locale „îndeplinirea planului de angajare a muncitorilor până la 21 decembrie 1947”. Fiindcă satele din Basarabia erau practic lipsite de tineri, autoritățile comuniste încep recrutarea adolescenților, folosind o nouă metodă de recrutare forțată – mobilizarea premilitarilor (14-18 ani) prin comisariatele militare și trimiterea lor la școlile profesionale din fabrici și uzine (așa-numitele FZO). În septembrie-octombrie 1947 sunt astfel recrutați 8 536 premilitari pentru a fi duși în regiunea Donețk. Mulți adolescenți reușesc să fugă, astfel din cele 8 536 persoane înrolate forțat spre a fi duși la Donețk, doar 3 000 ajung la destinație. Autoritățile represive sovietice adoptă măsuri dure de pedeapsă a fugarilor. În bazinul Donețk au fost retrimise 1 012 persoane, iar ca o măsură de pedeapsă suplimentară, în a doua jumătate a anului 1948 au fost mobilizați și trimiși în regiunile Sta-

lingrad, Vorosilovgrad, Kirovograd și Rostov tinerii născuți în anul 1928. În 1949-1950 sunt recutate forțat la muncă și duse în cuprinsul imperiului sovietic alte 96 000 de persoane din satele basarabene.

O nouă noapte a Sfântului Bartolomeu are loc la 5-6 iulie 1949, când autoritățile represive realizează hotărârea conducerii partidului comunist bolșevic din URSS privind deportarea „chiaburilor” din RSS Moldovenească. Era sinistra operațiune numită conspirativ de autoritățile sovietice *Sud*, în cadrul căreia au fost deportate 11 342 familii de țărani basarabeni în număr de 35 786 persoane (9 864 bărbați, 14 033 femei, 11 889 copii).

În aprilie 1951 urmează o altă operațiune a autorităților comuniste sovietice, numită conspirativ *Nord*, când au fost deportate în Siberia 723 familii, 2 617 persoane „martori ai lui Iehova”.

În primul deceniu postbelic continuă și drama celor care au apărât limba și cultura națională. În chiar prima zi a noii ocupații, 23 august 1944, dispăre fără urmă scriitoarea Iulia Dicescu-Siminel, președinta Societății Ortodoxe Naționale a femeilor române din Chișinău și județul Lăpușna și autoare a studiului *Cântecele moldovenești din Basarabia* (1933), volum dedicat „marilor patrioți moldoveni, iubitului meu tată Pavel Dicescu și amicului lui, Gheorghe Gore”, și prefațat de Nicolae Iorga, care remarcă „începutul bun, datorit unei Românce inimoase”.

Majoritatea poezilor și scriitorilor români din Basarabia țin cont de experiența anului 1940 și se refugiază peste Prut, dar în scurt timp regimul comunist e adus pe vârful baionetelor sovietice și instalat cu forța și în România, astfel că mulți dintre ei (Pan Halippa, Petru Stati, Boris Baidan, Dimitrie Iov, Sergiu Matei Nica, Al. Tambur, Andrei Ciurunga, Vasile Țepordei s.a.) sunt arestați, aruncați în temnițe sau dați pe mâna sovieticilor și deportați în Siberia. Marea majoritate a condeierilor au fost nevoiți să renunțe la scris, manuscrisele unora au fost confiscate și arse sau au fost pierdute. Perdeaua de plumb a neantului s-a așternut peste mulți dintre ei. Doar câțiva dintre scriitorii români din Basarabia au reușit să ia calea amară a exilului și să se realizeze în Occident (Eugen Coșeriu, Sergiu Grosu, Alexandru Lungu, Eugen Holban, Eugen Lozovan ș.a.).

Publicistul, poetul și tribunul Pan Halippa, unul dintre artizanii Unirii cu Țara la 27 martie 1918, liderul grupării literare de la revista *Viața Basarabiei*, deputat în Parlamentul României și ministru în mai multe guverne, este arestat la București în 1950 și întemnițat la Sighet, iar doi ani mai târziu este dat pe mâna sovieticilor care îl condamnă la 25 de ani de muncă silnică în Siberia. În 1955, la doi ani după moartea lui Stalin, e readus în România și închis la

Gherla până în 1957. Anii de refugiu și de temniță nu l-au frânt, autorul *Florilor de pârlăoagă* și al *Testamentului pentru urmași* fiind, până la sfârșitul vieții, în avangarda luptei pentru dezrobirea Basarabiei.

Suportă ani grei de temniță poetul, eseistul, criticul literar și traducătorul Petru Stati, animatorul vieții literare și culturale a Bălțiului interbelic, autor care impunea un „moment aparte în poezia basarabeană și în cea română” (M. Cimpoi). Arestat la București în 1952, el este predat sovieticilor și revine în țară după 12 ani de tortură, chinuri și muncă silnică în Siberia, în 1964. Un destin tragic l-a avut poetul, traducătorul și publicistul Boris Baidan, realizatorul primei traduceri în limba română a *Cântecului despre oastea lui Igor*, monumentul cel mai important al literaturii ruse vechi – o transpunere excelentă, apreciată de Lucian Blaga, Constantin Daicoviciu și Romulus Vuia. Arestat la București la finele anului 1947 de autoritățile sovietice, el este condamnat „pentru trădare de patrie” la 10 ani de pușcărie, 5 ani de exil și 3 ani lipsire de drepturi cetățenești. Nu i se permite reîntoarcerea în România, în 1968 se stabilește la Chișinău, dar nu mai poate reveni și la preocupările literare și științifice de altădată, și după câțiva ani de muncă în calitate de muzeograf și corector la ziare, se sinucide la 8 mai 1984. „Talentatul zugrav al vieții simple moldovenești” și „bunul cunoscător al sufletului și limbii române” – după aprecierea lui Mircea Străinul – poetul Dimitrie Iov, cel care alături de Gheorghe A. Rusu, Paul Vataman și Elena Dobroșinski Malai menținuse la cotele cele mai înalte viața literară și culturală interbelică a ținutului Sorooca, este arestat în 1945, la Craiova. După 14 ani de detenție, autorul tulburătorului volum de versuri *Covor basarabean*, poetul „adâncurilor vulcanice ale ființei” (M. Cimpoi) se stinge din viață la 22 august 1959 în pușcăria de la Aiud.

În 1951 este arestat și încarcerat la Jilava și la Aiud cel mai personal dintre tinerii poeți basarabeni, Sergiu Matei Nica, trimis apoi la muncă silnică la Canalul Dunăre-Marea Neagră. Cel a cărui poezie are, după aprecierea lui Nichifor Crainuc, „un caracter de clocot turbure și de spontaneitate de improvizare și trecere repede”, nu mai este acceptat în viața literară, și, după eliberare, în 1955, lucrează doar ca muncitor necalificat. Moare, cu trei zile înainte de a împlini vârsta de 56 ani, la 17 august 1973, lăsând mai multe creații în manuscris: poezii, romanul *Țara lui Dragobete*, volumul de nuvele *Degetele moarte* și o carte de reportaje cu titlul *Pământ de graniță*.

În 1952 este arestat și întemnițat în Siberia scriitorul Alexandru Tambur, personalitate cu un destin

zbuțuit și spectaculos, capăt de acuzare la proces fiind volumele sale ce demascau regimul comunist sovietic pe care îl cunoscuse în tinerețe – nuvelele *Alb și roșu*, *Bandiții*, *Osândiții la moarte*, *Povolanca*, publicate în 1938 la Bălți, sub genericul *Povestiri din viața sovietică* și reunite apoi în volumul *Spre Golgota* (Bălți, 1939).

Pentru poemul *Salutarea noastră*, este arestat la 27 iunie 1944 și condamnat la ani grei de detenție poetul transnistrean Nicolae Țurcanu, prozatorul din Transnistria Alexei Marinat e condamnat pentru colaborare cu autoritățile române, iar scriitorul și preotul Vasile Țepordei e arestat în 1949, la București, la comanda NKVD-iștilor, pentru articolele sale ce demascau bolșevismul și teroarea țaristă în Basarabia în anii 1812-1918.

Marele poet al rezistenței anticomuniste și antisovietice Andrei Ciurunga, care până în 1946 semna Robert Cahuleanu, fondatorul revistei *Cahulul literar*, este arestat în 1950 pentru volumele sale de versuri dedicate Basarabiei și este trimis la muncă forțată la Canalul Dunăre-Marea Neagră (1950-1954). Regimul bolșevic nu-i putea ierta poeme precum *În țara lui Roș Împărat*: „În țara lui Roș Împărat/Durerea se culcă cu trupul în pat./ Durerea se suie cu sufletu-n cer.// Demult, un copil de dulgher/ A spus: – Să fugiți de păcat/ Și de țara lui Roș Împărat!..”, sau patriotismul ardent din *Cântec*: „Stăm în tranșee tupilați, mărunți./ Și gând întreg ne miruie pe frunți:/ – Nu-i vis la care jertfa să nu suie./ Cum România fără Nistru nu e!”. Având interdicție de semnătură, el continuă să scrie și în 1958 este identificat ca autor al versurilor *De la Canal*, aflate în circulație orală, e arestat și condamnat la 18 ani de muncă silnică. Va continua să scrie până la sfârșitul vieții, dar, din păcate, mare parte din arhiva sa a fost pierdută.

Genocidul spiritual ia amploare în perioada postbelică, ideologii regimului impunând în primul planul vieții culturale și literare din RSSM dogmele proletcultiste, staliniste despre „construcția socialistă”, „ascuțirea luptei de clasă”, „lipsa de conflict în societatea sovietică”, „construcția națiunii sovietice moldovenești”, ateismul militant. Devin cronice aprigele campanii de demascare a „naționaliștilor”, a adeptilor „mărginirii naționale”, idealizării trecutului, a „spionilor imperialismului”, a „românizatorilor limbii moldovenești” făurite în Transnistria. O dată în doi ani, CC al PC (b) din Moldova, urmând exemplul PCUS, ține plene sau adunări consacrate limbii și literaturii, culturii, luptei împotriva religiei și bisericii. Deși obediența debutanților în literatură în perioada interbelică, convertiți la comunism – E. Bucov, A. Lupan, G. Meniuc, B. Istru ș.a., era de netăgăduit, aceștia nu se puteau nicicum adapta la

„normele” impuse de „cuvântelnicele” și gramaticalele transnistrene ale așa-zisei „limbi moldovenești”, devenite obligatorii pentru presă și literatură. Cu tot trecutul „ilegalist-comunist”, suspiciunile colegilor transnistreni și ale conducerii comuniste planau asupra lor pentru simplul fapt că studiaseră în școli și universități românești. Astfel, deja în toamna anului 1944, Biroul CC al PC(b) din Moldova adoptă hotărârea *Despre activitatea Uniunii scriitorilor sovietici din Moldova*, iar în octombrie 1946, „inspirat de hotărârea CC al PCUS cu privire la revistele *Zvezda* (Steaua) și *Leningrad*, CC al PC (b) din Moldova convoacă la Chișinău o adunare a scriitorilor și oamenilor de artă cu genericul *Pentru calitatea ideinico-artistică a literaturii*, în cadrul căreia liderii de partid și colegii de breaslă blamează „înfrâurirea burgheză încă nedeștrădăcinată” în creația lui George Meniuc, Liviu Deleanu, Emilian Bucov și David Vetrov, precum și tendințele formaliste, „abstracționiste”, decadente și cele de „idealizare a trecutului”.

În 1948, înainte de convocarea unei noi reuniuni de partid în problemele literaturii, o nouă campanie e declanșată de transnistrenii Ion Canna, I. D. Ceban și V. Egorov printr-un articol apărut în oficiul CC al PC (b) din Moldova *Sovetskaia Moldavia (Moldova Sovietică)*. Ținta atacurilor sunt „naționaliștii”: „În zilele aesteia naționaliștii româno-moldoveni îndeosebi înaintează activ pe frontul ideologic, răspândindu-și înfrâurirea lor vătămătoare în literatura moldovenească și în limba literară”.

Nu e trecută cu vederea nici problema limbii literare: „Bucov susținea, că „exemplu pentru sintaxa moldovenească – este moldovanul, care n-a resimțit influența altor limbi”. Se știe, că metodologia marxistă respinge teoria reacționară despre puritatea limbii. ...Em. Bucov... stă pe poziții dușmănoase, străine științei literare și lingvisticii marxiste și în creația lui reflectă ideologia burgheză”.

A urmat o nouă hotărâre a biroului CC al PC (b) din Moldova *Despre starea literaturii artistice moldovenești și despre măsurile pentru îmbunătățirea ei*, prin care soldaților literari ai partidului li se cerea o mai mare „pătrundere în esența construcției socialiste”, „oglundirea rolului partidului, al lui Stalin, al poporului rus în eliberarea și refacerea economiei Moldovei”, a „luptei de clasă” ș.a., urmată în 1952 de o altă hotărâre a aceluiași birou al CC-ului – *Cu privire la activitatea Uniunii Scriitorilor Sovietici din Moldova*, în care sunt reluate aceleași indicații pentru breasla obedientă. Cu toate criticile și atacurile la care au fost supuși, niciunul dintre protagoniștii acestor campanii n-a fost exilat sau deportat. Servilismul lor față de regim, fidelitatea cu care au aplicat în operele lor schemele ideologice rigide ale realis-

mului socialist, a făcut ca unii dintre ei să dețină, în primul deceniu postbelic, importante funcții politice și administrative, participând la acțiunile de „construire a socialismului”, a „omului nou” și a „națiunii sovietice moldovenești” nu doar cu condeiul.

Încercările oficialităților de a impune, în primii ani postbelici, ca normă literară „limbajul” proletcultist fixat în „cuvântelnicele” transnistrene din anii '30 au trezit dezbateri aprinse încă în 1948-1951, discuții care s-au încheiat abia în anii 1987-1989. În acea perioadă însă, impactul unor asemenea decizii, politica cenzurii atotputernice de „arestare” a cuvintelor, care în opinia acestei instituții erau *românești* și nu *moldovenești*, a fost dezastruos pentru literatura de limbă română din Basarabia, afectându-i chiar și pe autorii școlii în perioada interbelică la universitățile românești. Cele mai aprigi dezbateri privind dezvoltarea „limbii moldovenești” s-au dat în cadrul a două sesiuni științifice organizate de Institutul de istorie, limbă și literatură al Filialei Moldovenești a Academiei de Științe a U.R.S.S. în decembrie 1951 și în mai 1953. Nu s-a ajuns la o soluție definitivă, – varianta transnistreană a fost respinsă, dar nici normele limbii române literare n-au fost acceptate.

Profitând de această aparentă liberalizare a vieții politice și culturale, un grup de scriitori – criticii și istoricii literari Vasile Coroban, Ion Vasilenko, Gheorghe Bogaci, Nicolae Romanencu, Eugen Rusev, M. Ianover, sprijiniți, periodic, de poeții și prozatorii George Meniuc, Petru Zadnipru, Andrei Lupan, dar mai ales de tinerii care debutau în literatură în acea vreme – încep o curajoasă acțiune de introducere în circuitul cultural și în programele de studiu din școli și universități a operelor clasice literaturii române, a marilor compozitori români, o campanie publicistică de revenire la principiile autonomiei esteticului. Ei reușesc să substituie aberantele teorii proletcultiste-transnistrene privind istoria literaturii naționale, revenind, timid și precaut, la principiile interbelice de studiere a literaturii române. Sesiunea științifică din 1953, după moartea lui Stalin, ia în discuție problema valorificării moștenirii artistice și cea a editării operelor unor scriitori clasici români. Inițial au fost acceptați și I. Slavici, I. L. Caragiale, G. Coșbuc ș.a., treptat însă autoritățile comuniste au impus editarea unor opere doar ale clasice literaturii române originari din Moldova.

Editarea, în anii 1954-1959, a operelor clasice literaturii române (chiar dacă unele scrieri erau trunchiate, epurate de tot ce putea deranja regimul sovietic din RSSM), a avut o importanță deosebită nu doar pentru inițiatorii acestui proces, cât, mai ales, pentru generația tânără, pentru debutanții ce vor constitui generația șaizecistă, care aveau la îndemâ-

nă veritabile modele de limbă literară și de măiestrie artistică. Pentru prima dată în Basarabia postbelică, apar volume din operele lui Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, Spătarul Nicolae Milescu, Dimitrie Cantemir, Gheorghe Asachi, Constantin Stamati, Costache Negruzzi, Alecu Russo, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Alexandru Donici, Ion Creangă, Mihai Eminescu, I. L. Caragiale, Constantin Stamati-Ciurea, George Coșbuc, Alexei Mateevici, Victor Crăsescu, Mihail Sadoveanu ș.a., în sălile de spectacole se interpretează opere muzicale ale lui Ciprian Porumbescu și George Enescu, se pun în scenă la teatrele din Chișinău piese de I. L. Caragiale, V. Alecsandri, M. Sebastian ș. a., la Chișinău se deschide o librărie de literatură română în care sunt aduse ediții de peste Prut, se inaugurează în grădina publică din centrul Chișinăului Aleea Clasicilor (în capul aleii însă e adus din altă zonă a parcului și instalat bustul lui Pușkin), apar primele studii și monografii despre literatura română veche și cea clasică, sunt lansate publicații literar-culturale (în 1954 revista *Cultura Moldovei*, în 1957 revista de satiră și umor *Chipăruș*), altele își schimbă numele și, parțial, orientarea și calitatea (de la 1 ianuarie 1957 revista *Octombrie* devine revista *Nistrul*) și în paginile acestor reviste își fac debutul majoritatea scriitorilor care vor alcătui primul val al generației șaizeciste: Grigore Vieru, Emil Loteanu, Petru Cărare, Vasile Vasilache, Victor Teleucă, Vladimir Beșleagă, Mihai Cimpoi, Ion Vatamanu, Liviu Damian ș.a., dar și cei din al doilea val al aceleiași generații: Mihail Ion Ciubotaru, Gheorghe Cutasevici, Nicolae Esinencu ș.a. Pentru prima dată apar în Basarabia postbelică, în 1957-1959, articole semnate de scriitori din București, Iași sau Cluj (Mihail Sadoveanu, Mihai Beniuc, Aurel Baranga ș.a.) interviuri cu personalități ale vieții culturale și literare din România, studii despre literatura, pictura, teatrul și cinematografia românească, articole de omagiere a lui Nicolae Costin, Mihail Kogălniceanu, George Enescu, Nicolae Grigorescu, Mihail Andriescu, Ioan Slavici, Nicolae Gane, Alexandru Odobescu, Barbu Delavrancea, Nicolae Zubcu-Codreanu, Jean Bart, Gala Galaction, Alexandru Vlahuță, Alexandru Sahia ș.a. Apar primele manuale de literatură română și primele schițe de istorie a literaturii.

Toate aceste „cuceriri” au fost obținute în urma unor bătălii date atât în interiorul breslei scriitoricești – Uniunea Scriitorilor Sovietici din RSSM – cât și în publicațiile literare și culturale și în cadrul diverselor întruniri, simpozioane, conferințe, cu forurile superioare de partid și cu instituțiile lor de supraveghere, intimidare și reprimare. Aceste instituții vegheau continuu și din chiar primul an al

așa-zisului *dezgheț hrușciovist*, pregăteau acțiunile de contraatac. Nu încetează nici recrutările forțate la muncă, camuflete în anii '50 cu lozincă acțiunii eroice de deștelenire a stepelor Kazahstanului, unde sunt trimiși aproape 100 mii de tineri basarabeni. Abordarea de către Vasile Coroban a problemei specificului național în literatură în articolul *Noțiuni despre specificul național în literatură și măiestria artistică* (revista *Nistrul*, 1959, nr.2) a trezit reacția violentă a autorităților comuniste care interveneau prompt prin porta-vocea fidelă a stalinistilor, poetul „ilegalist-comunist”, Emilian Bucov, atacurile fiind apoi amplificate în oficiosul *Comunistul Moldovei* într-un articol semnat de trei autori de încredere ai partidului, aceștia aruncând acuzații și sentințe și în adresa altor autori ai unor studii și articole despre literatura română veche: E. Russev, N. Romanenco ș.a. Crezând că a sosit timpul unor polemici în spiritul democrației, revista *Nistrul*, în nr. 6 din același an, răspunde acestor atacuri prin două articole semnate de Nicolae Romanenco și N. Munteanu (pseudonim).

Această luare de atitudine a revistei i-a scos din minți pe oficialii de partid de la Chișinău, care se așteptau ca cel puțin articolul celor trei autori publicat de *Comunistul Moldovei* să fie luat drept călăuză de către „obștimea științifică din republică” care urma să organizeze, în colaborare cu „catedrele de filosofie de la școlile superioare și cu Filiala Moldovenească a Academiei de Științe a URSS”, o „discuție creatoare asupra problemelor evocate”. După nici o lună de zile, la 22 septembrie 1959, este convocată o plenară specială a CC al PCM, în cadrul căreia primul secretar al partidului de atunci Z. Serdiuc a atacat redacțiile revistelor *Nistrul* și *Chipăruș* și o seamă de autori: prozatorul V. Beșleagă pentru un „pamflet naționalist” publicat în revista *Chipăruș*, criticul V. Coroban pentru păcate de tot felul față de partid și de ideologia comunistă, criticul R. Portnoi pentru că neagă „rolul revoluționarilor democrați ruși asupra dezvoltării literaturii moldovenești”, poetul P. Cărare, versurile căruia conțin „atacuri asupra sistemului sovietic” ș.a.m.d. Erau stigmatizați scriitorii și pentru „discuțiile fără teme, inutile și periculoase privind trecerea la alfabetul latin”, partidul considerând că „ideologia naționalismului burghez își face drum mai ales în sfera construcției culturale și în cea a politicii de cadre”. Drept dovadă erau aduse afirmații naționaliste ale unor tineri absolvenți ai universității, ucenici ai lui V. Coroban, – Andronachi, Bătrănu, Badiu, Ababii, Tecuci ș.a.

Scriitorii Petru Zadnipru și George Meniuc au fost dați afară din funcțiile de redactori șefi ai revistelor *Chipăruș* și *Nistrul*. Partidul reinstituie vechea practică a convocării frecvente a unor plenary, con-

ferințe de partid în problemele literaturii și artei, așa cum a fost în perioada proletcultismului, pentru a reacționa prompt și a „strânge șuruburile”, cum spuneau scriitorii. De fapt, reacțiile agresive ale partidului și ale organelor sale represive au existat totdeauna.

A fost de ajuns ca tânărul poet Petru Cărare, angajat de mai vârstnicul său coleg Petru Zadnipru la redacția revistei *Chipăruș*, să prezinte în 1956 revistelor și editurii câteva poeme ironice vizând realitățile din RSSM, care – după respingerea lor – s-au răspândit în rândurile tinerilor scriitori și ai tineretului studențesc, ca cerberii regimului să intervină în forță. De o largă popularitate s-a bucurat mai ales poemul *Scrisoare mamei (Poem subiectiv)*, în care tânărul de 21 ani, într-un răvaș imaginar trimis mamei, făcea o veritabilă radiografie a societății totalitare din colonia sovietică. Iată care era starea presei ținută-n frâu de cenzura comunistă: „Mi-i sărac serviciu-n fapte, / Ce să-ți spun? Mă port modern:/ Vin la nouă, plec la șapte/ Și-s cu grad de subaltern.// N-am să caut pete-n soare,/ Dar spun drept – ca jurnalist, / Nu că n-am nici o valoare, / Pur și simplu nu exist.// Nu am drept să scocior tină/ Și să nasc idee nouă./ Pot să critic o găină, / Când aceasta nu se ouă.”

Despre aberanta politică lingvistică, axată pe impunerea „cuvântelnicelor” transnistrene, promovată de autoritățile imperiale, tânărul poet relatează lăconic: „Tipi destui în capitală / Ne tot strâmbă vechiul grai;/ De prin hăuri dau năvală/ Straturi verzi de mucagai...” Pentru aceste poeme tânărul Petru Cărare a fost blamat la fel de fel de întruniri, conferințe, congrese timp de șapte ani de zile. Tânărul Cărare nu s-a lăsat intimidat, și, în luna august 1959, era printre inițiatorii sărbătoririi a 600 ani de la întemeierea Țării Moldovei și împreună cu alți colegi depun flori la monumentul lui Ștefan cel Mare. Această ultimă acțiune se soldează cu darea afară de la serviciu (era foiletonist la revista de satiră și umor *Chipăruș*) și lipsirea de dreptul de a mai locui la Chișinău (e silit să se stabilească cu traiul la Telenești).

Începutul anilor '60, timp în care majoritatea protagoniștilor primului val al șaizeciștilor debutaseră deja în volum, e marcat profund de aceste frecvente ședințe și întruniri de partid cu atacuri în adresa oricărei opinii ce nu cadra cu linia oficială trasată în discursurile lui Hrușciiov pe marginea literaturii și artei. Astfel, atunci când liderul comunist a detractat cartea lui I. Erenburg *Oameni, ani, viață*, tânărul poet și regizor de film Emil Loteanu, „la plenara Uniunii Scriitorilor din Moldova, în luna decembrie a anului trecut (1962 – n.n.), a numit noua creație a lui Erenburg a treia tinerețe a acestui scriitor și chiar tinerețea întregii literaturi sovietice”, fapt care l-a revoltat pe secretarul CC al PCM

D. Cornovan, care a afirmat că „Loteanu a dat dovadă de miopie”. Nu putea să nu atragă asupra sa focul atacurilor de partid curajosul lingvist și istoric literar Ion Vasilenco, unul din artizanii revenirii la clasicii literaturii române și la normele limbii literare. E singurul care a îndrăznit să pună, într-un articol publicat în ianuarie 1963 în revista *Cultura Moldovei*, problema reeditării operei lui Constantin Stere, fapt care a fost atacat în termeni duri de CC al PCM. I. Vasilenco e dat afară din serviciu, terorizat de KGB până ce moare în urma unui acces cardiac.

În condițiile terorii permanente, rezistența față de regimul sovietic a fost o reacție firească a populației din teritoriile ocupate, această stare de spirit fiind reflectată și în unele cântece de jale apărute încă în 1940-1941: „Foicică foi de mure,/ Hai, ascunde-mă, pădure,/ Că sânt tânăr și fugar/ De când rusu' iar îi țar/ Și cu foc și sabie/ Dă prin Basarabie./ Ne ia pâinea de la gură/ Și calu' din arătură,/ Ne ia frații și ni-i duce/ În Siberii fără cruce./ Foicică foi de mure,/ Fă-mi o casă tu, pădure,/ Că-n a mea, la mine-n sat/ Întră rusu' nechemat/ Cu Stalin și cu satana,/ Vai de viața mea, sărmana.”

Mișcarea anticomunistă de rezistență a continuat pe toată perioada de ocupație, luând forme dintre cele mai diferite: organizații clandestine, ce au cuprins în primul an de ocupație și în anii postbelici zeci de localități ale Basarabiei: *Majadahonda* (1940-1941); *Organizația Națională din Basarabia „Arcașii lui Ștefan”* (1945-1947); *Organizația revoluționarilor din Basarabia* (1945-1949); *Partidul Libertății* (1949-1950); organizația *Sabia dreptății* (1949-1950); *Armata Neagră* (1946-1950); *Partidul Democrat Agrar* (1950-1953); *Uniunea Democratică a Libertății* (1951-1952); grupări țărănești de rezistență în anii 1946-1950, conform unor date preliminare peste 250; organizații și grupări clandestine ale intelectualității (*Frontul Național Patriotic*, 1968-1970; *gruparea istoricilor naționaliști* din anii 1982-1983 ș.a.); rezistența prin cultură (lupta pentru limba română 1951-1957, lupta pentru publicarea și editarea operelor clasicilor literaturii române în anii 1952-1960, lupta pentru revenirea la alfabetul latin – congresul scriitorilor moldoveni din 1965), acțiuni de protest contra reamplasării statuii lui Ștefan cel Mare (1964), a invadării Cehoslovaciei (1968); manifestările tineretului din iulie-august 1970; acțiuni individuale contra regimului de ocupație – Gheorghe Muruziuc (28 iunie 1966), Lilia Neagu și Asea Andruh (1 octombrie 1970); opoziția unor grupuri de studenți și profesori din anii '70- '80; revolta scriitorilor față de conducerea comunistă a RSSM în perioada martie 1987-aprilie 1990 ș.a.

Documentele din arhivele deschise recent atestă

faptul că între 1945 și 1950 în Basarabia au acționat peste 250 de grupuri țărănești de rezistență, cele mai cunoscute fiind cele conduse de Vasile Verejan și Grigore Oprea (în raionul Edineț), Mihail Șestacovschi (raionul Baimaclia), Mihail Bordeianu (raionul Cimișlia), Alexandru Jalbă (în Drochia), Afanasie Magari (în Strășeni) ș.a. Cea mai bine organizată a fost *gruparea antisovietică țărănească a lui Filimon Bodiu*, care a activat în raioanele centrale ale Basarabiei – Chișcăreni, Sângerei, Telenești, Călărași, organizație care-și propunea apărarea țăranilor contra acțiunilor sovietice de colectivizare, lipsire de proprietate și înfometare, organizație ce s-a bucurat de un larg sprijin în rândul populației.

În acțiunile de rezistență față de regimul sovietic abordarea chestiunilor identitare, apărarea și cultivarea limbii române, promovarea valorilor culturii și istoriei naționale, a tradițiilor și obiceiurilor strămoșești au avut o importanță deosebită, aceste deziderate fiind prezente la toate etapele mișcării.

În primul an de ocupație sovietică – 1940-1941, acțiunea de rezistență cea mai răsunătoare le-a aparținut unor elevi din Orhei, de la Școala Pedagogică și de la Școala nr. 2, care au întemeiat organizația *Majadahonda*, scopul căreia era boicotarea și răsturnarea puterii sovietice de ocupație și reunirea Basarabiei cu România. 40 de elevi au fost arestați de organele NKVD, fiind supuși timp de patru luni interogatoriilor și torturilor bestiale, 25 fiind duși în Siberia, alți 15 fiind împușcați în ziua de 27 iunie 1941.

Reluarea represaliilor în 1944, foametea organizată de autoritățile sovietice în 1946-1947 au ecou în folclorul rezistenței basarabene: „Arde-ai, Doamne, arde-ai zău/ Pușcărie-n Chișinău./ Acolo-am stat sub zăbrele/ Și-am îndurat zile grele/ Făr’ de pat, făr’ de lumină/ Două luni ș-o săptămână./ Flămând, bolnav am zăcut/ Și nici soare n-am văzut./ Iar bucățica de pâine/ Mi-o zvârleau ca la un câine./ De trei ori era să mor/ Și doar n-am făcut omor./ Și nici n-am făcut păcat/ Doar postavcă nu le-am dat/ Că n-am pâine și nici carne/ Mor copiii mei de foame”.

În memoria colectivă a celor care au cunoscut infernul pușcăriilor comuniste și al deportărilor în Siberia s-au păstrat texte ce fixează momentele tragice ale istoriei Basarabiei din primul deceniu postbelic: „Pune-mă, Doamne, sub cruce/ Zori de zi să nu m-apuțe./ Că-i mai bine în țărână/ Decât sub cizmă străină./ Că mai bine sub pământ/ Decât aici suferind./ Trupul tot îmi sângerează/ Și sufletul lăcrămează.”; sau: „De-aș fi știut, mamă, eu/ Că oi duce atâta greu./ Mi-aș fi făcut moarte bună./ Moarte grea cu a mea mână./ Decât, mamă, să îndur/ Iadul greu jur-împrejur./ Decât, mamă, în taiga / Să-mi înghețe inima.”

În aceste vremi cumplite, limba română îi ajută pe cei cu demnitatea neștirbită să-și exprime revolta și durerea. S-au păstrat texte, ce confirmă amploarea rezistenței țărănești la colectivizarea forțată: „Hai, măi frate, în pădure./ Știu că nu-i timpu’ de mure./ Da e vremea de secure./ Că de când ne fac colhoz/ Îi plin tot satu’ de boz./ Și de foame, și de jăle./ De străini și de lichele...// Hai, măi frate, în pădure./ Pune mâna pe secure./ Să scăpăm de zile grele./ De străini și de lichele.”

Anton Romașcan, unul dintre liderii *Organizației Naționale din Basarabia „Arcașii lui Ștefan”*, e și autorul unui poem păstrat în dosarul de condamnare – *Zile rele, fără soare* – tânărul descriind astfel realitatea din satele Basarabiei, de nerecunoscut ca urmare a terorii, jafurilor și foametei declanșate de sovietici: „Zile rele, fără soare./ În Moldova azi trăim./ Viața noastră-i jale mare/ Și de ea cu toți murim...// Stalin ne-a-nsemnat o cale/ Să fugim prin bălării...// Numai cum răsare ziua/ Mii pornesc înspre tufiș./ Vine lumea ca în mare./ Toată fuge pe furiș.” Scopul urmărit de sovietici în alegerile din 1946 e evident: „Iată cum e scris în lege/ (Și vă rog să nu uitați):/ Cei mai răi noi să-i alegem/ Și să-i facem deputați.”; lăudata constituție sovietică nu e decât un paravan al fărdelegilor și al foametei organizate de autorități: „Constituția nebună/ Multe drepturi ne-a mai dat./ Căci acum privim la lună/ Și ne facem c-am mâncat...// La mormânt se duce fiica./ O trimit la odihnit./ Căci aceasta e hodina./ Când muncești ca om cinstit?... Poezia se încheie cu un blestem în adresa „tătucului popoarelor”: „Să plesnești, tovarăș Stalin./ Ce bun drum ne-ai arătat/ Și cu sfatul dumatăle/ Viața noastră s-a scurtat”.

Mișcarea de rezistență nu încetează nici după dezavuarea cultului lui Stalin în iulie 1956. Ia însă alte forme, prioritară fiind apărarea lăcașelor de cult, a limbii române, a valorilor culturii și ale istoriei naționale.

Se cuvine să menționez meritele generației literare a anilor ’60, cea care într-o mare măsură restabilește legăturile cu tradițiile literaturii române interbelice, „repune limbajul în albia naturală a românescului, poeticul în cea a firescului, realul în tabloul obiectiv al diversității lui polimorfe, sensibilitatea în matricea dialecticului, a dramatismului...”, (M. Cimpoi). Apar și cazuri sporadice de rezistență fățișă (Vasile Vasilache, Ion Druță, Petru Cărare), precum și primele cărți sau manuscrise interzise de cenzură. Lirica subversivă și cea evazionistă sunt tot mai frecvente, incifurarea, parabola, alegoria sunt menite să camufleze gesturile de sfidare a preceptelor ideologiei comuniste (Grigore Vieru, Liviu Damian, Victor Teleucă, Mihail Ion Ciubotaru, Ion Vatamanu ș.a.).

În deceniul șase au loc acțiunile de protest ale tineretului împotriva înlăturării din centrul Chișinăului a statuii lui Ștefan cel Mare (1964), urmate de arestarea și condamnarea liderului acestei mișcări, Mihai Moroșanu. În cadrul congresului scriitorilor moldoveni din 1965 se abordează problema revenirii la alfabetul latin, acțiune ce pune pe jar autoritățile comuniste. În anul următor, 1966, în chiar ziua ocupării în 1940 a Basarabiei – 28 iunie, muncitorul Gheorghe Muruziuc înalță tricolorul românesc pe coșul înalt al fabricii de zahăr de la Cupcini și îl apără timp de două zile. Sfârșitul deceniului șase e marcat de măsurile restrictive drastice și de intensificarea propagandei antiromânești după evenimentele din august 1968. E lichidată singura librărie unde se vindeau și cărți românești, sunt scoase din biblioteci toate cărțile și revistele editate în România socialistă. În pofida acestei intensificări a propagandei antinaționale și a înăsprii persecuțiilor din motive politice, deceniul șapte al secolului trecut debuta în Basarabia cu manifestările curajoase, anticomuniste și antisovietice ale tineretului din iulie-august 1970 și cu două procese politice de răsunet, unul asupra Liliei Neagu și Asei Andruh, care la 1 octombrie 1970 au scris pe unele edificii centrale din Chișinău lozinci împotriva ocupației sovietice și, altul, asupra liderilor *Frontului Național-Patriotic* (Gheorghe Ghimpu, Alexandru Usatiuc, Valeriu Graur, Alexandru Șoltoianu), care-și propuneau consolidarea intelectualității în jurul ideii de eliberare a Basarabiei de sub jugul sovietic.

Un alt act de curaj are loc la 15 aprilie 1975, când studentul Alecu Reniță dă jos, în semn de protest, placa pe care autoritățile comuniste o instalaseră pe edificiul Academiei de Științe pentru a aniversa 35 de ani de la așa-zisa „eliberare” a Basarabiei, acțiune pentru care a fost condamnat la trei ani de detenție.

Deceniul șapte, al apariției unei noi promoții literare (L. Lari, N. Vieru, V. Romanciuc, I. Filip, M. Benea, L. Tuchilatu, I. Hadârcă, N. Dabija, S. Belicov, N. Josu, A. Suceveanu, V. Grosu ș.a), care va continua linia șaizeeciștilor, se încheia în literatura română din Basarabia cu un eveniment ce a pus pe jar autoritățile sovietice, făcându-le să înăsprească, în anii '80, vigilența organelor represive și acribia cenzurii comuniste. În 1980 a fost nimicit întregul tiraj al cărții *Hora luminii*, al treilea volum al unui poet din cel de-al doilea val al generației șaizeceiste, Gheorghe Cutasevici. Placheta, care urma să apară în 1978, a fost amânată din cauza absenței unor poeme patriotice, cerute insistent de redactorul cărții, criticul Ion Ciocanu. La cererea redactorului, autorul a inclus, conștient și subversiv, șapte poeme despre patrie cu titlul generic *Patria în freamăt verde*, cel de-al șap-

telea fiind compus din primele rânduri ale poemelor precedente și din ultimul rând: *Asta-i Patria, etern cuvânt*, în acrostih se citea cuvântul *România*. „Diversiunea” descoperită de un „cititor vigilent” a bulversat autoritățile comuniste. Gheorghe Cutasevici a fost eliberat din serviciu fără a mai fi angajat undeva, a fost exclus din partid și din Uniunea ziariștilor, i s-a interzis să mai publice și să editeze, iar redactorul cărții, care l-a obligat să scrie la teme „majore”, a fost trecut la un alt serviciu mai prost plătit.

Campania de recrutare la muncă forțată a tinerilor e camuflată în acest deceniu de mitul măreței *magistrale Baikal-Amur*, unde sunt trimiși circa 150 mii de tineri, mulți dintre care au populat „orașul moldovenesc” Alonka.

E indiscutabil că rezistența prin cultură în perioada postbelică a contribuit la menținerea și perpetuarea conștiinței civice și naționale a românilor de la răsărit de Prut și la declanșarea resurecției naționale și artistice de la sfârșitul deceniului opt al secolului trecut.

Amploarea mișcării declanșate în primăvara anului 1987, dezideratele și revendicările formulate au fost ample, cu un ecou social și național larg. Această mișcare a fost, desigur, și o reacție la politica aberantă a autorităților comuniste de la Chișinău promovată după evenimentele din 1968-1970, politică ce nu admitea niciun fel de schimbări, chiar și după demararea de către Mihail Gorbaciov a „Perestroikăi”. Conducerea comunistă locală, cu mentalitate vetustă, era depășită de evenimente, presa era obedientă, menținându-se în limitele impuse de regim, ierarhiile valorice comuniste păreau de neclintit.

De la chiar declanșarea acestei mișcări, rolul scriitorilor și, în special, al poezilor a fost unul deosebit. Autoritățile comuniste reușiseră, prin amenințări și tertipuri, să mențină sub control breasla scriitoricească la congresul din 1986, impunând alegerea unui consiliu de conducere docil, așa cum reușiseră și la întrunirile altor uniuni profesionale de creație. Dar în danemarca literaturii oficiale la finele anului 1986 aproape totul era putred. Se cuvine să amintesc aici actele de curaj ale celor care la finele anului 1986 - începutul anului '87 au publicat în *Literaturnaya gazeta*, publicație a Uniunii Scriitorilor din URSS, primele articole critice privind realitățile din fosta RSS Moldovenească: S. Saca, D. Matcovschi și Capitolina Kojevnikova (ziaristă care locuise anterior la Chișinău), articole ce au stârnit agresiunea autorităților comuniste, dar și a conducerii Uniunii Scriitorilor de la Chișinău aleasă la congresul din 1986. Reacțiile inadecvate ale acestora, scrisorile de sorginte stalinistă trimise la Moscova de secretarii Uniunii Scriitorilor din RSSM și redac-

torii-șefi ai publicațiilor USM au provocat revolta unui grup de scriitori – S. Saka, L. Lari, A. Marinat ș.a., care, în februarie 1987, au început acțiunile în vederea schimbării conducerii breslei scriitoricești, formulând și primele revendicări ale mișcării de eliberare națională – statutul limbii române, revenirea la alfabetul latin, repunerea în drepturi a istoriei noastre naționale, protejarea mediului ambiant.

La aceștia au aderat, treptat, alți peste o sută de scriitori, semnând petiția celor 108, care a și stat la temelia convocării Adunării Generale a Scriitorilor din noaptea de 19 spre 20 mai 1987, în cadrul căreia a fost schimbată conducerea Uniunii Scriitorilor și au fost formulate primele revendicări democratice – trecerea la alfabetul latin, oficializarea limbii române, revenirea la istoria națională în procesul educațional, restaurarea și redeschiderea bisericilor și mănăstirilor, încetarea nesăbuitelor procese de chimizare a agriculturii și protecția mediului ambiant în Basarabia, revelarea adevărului despre represaliile staliniste și comuniste, abolirea dictaturii nomenclurii comuniste. Era începutul confruntării fățișe între Uniunea Scriitorilor din Moldova și Comitetul Central al PCM care va dura până în aprilie 1990, când din Constituția RSSM vor fi eliminate articolele despre rolul conducător și diriguitor al partidului comunist.

La o săptămână de la eveniment, pe 27 mai 1987, în articolul de fond al oficiosului CC al PCM *Sovietskaia Moldavia* scriitorii sunt etichetați ca „reziduuri nestrivite până la capăt ale țărăniștilor și liberalilor burghezi”, „legionari și cuziști”, „cămile care se uită peste Prut”. Scriitorii îi dau vot de blam Comitetului Central al PCM și se adresează lui Gorbaciov să schimbe nomenclatura stalinistă de la Chișinău. Se dezlănțuie manifestările stradale, se organizează cenaclul *Alexie Mateevici*, iar CC al PCM dă cu regularitate indicații procurorului general să-i pedepsească pe liderii mișcării. Cei mai importanți scriitori ai momentului se implică plenar în această mișcare, plasându-se în fruntea mulțimilor pe care le organizează întru obținerea revendicărilor formulate la adunările scriitoricești din primăvara anului 1987. Confruntările iau amploare, la mișcare aderă tineretul studentesc, unii savanți lingviști și istorici, cercuri tot mai largi ale intelectualității tehnice și de creație, învățătorii, profesorii și medicii de la țară, și în fine, țărani noștri care în condițiile cele mai grele și-au păstrat atașamentul la tradiție și obiceiuri, la valorile creștine și la cele ale limbii române.

Recuperarea trecutului se face rapid, cu setea celui exilat timp îndelungat în deșert de unde nu se întrevădea nicio speranță. Presa literară și unele publicații nou apărute (revistele *Literatura și arta*, *Nistru*, *Glasul*, *Deșteptarea*) inserează masiv opere

literare, în special poeme, interzise de regim: *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* și *Doina* lui M. Eminescu (în nr. 1 din 1988 revista *Nistru* inserează toate versiunile *Doinei* eminesciene), poeziile lui Octavian Goga, George Coșbuc, Aron Cotruș, poeziile din închisori ale lui Nichifor Crainic, Radu Gyr, Andrei Ciurunga ș.a.

CC al PCM procedează la crearea de comitete muncitorești de grevă în Transnistria, punând bazele mișcării separatiste.

În cadrul acestor manifestări de protest împotriva nomenclurii comuniste Grigore Vieru lansează poemul *Treisprezece strofe despre mancurți*: „Ei ne hăcuiă graiul./ Și doina, și harta!/ Ei, care astăzi vânează/ *Literatura și arta!*/ Ei datina o spurcară./ Barbar și sinistru!/ Ei, care astăzi adulmecă/ *Revista Nistru!*/ Ei gâtuiră prădalnici/ Biserici frumoase!/ Ei ne răstigniră pe cruce/ În 46.../ Ei lingușesc străinul/ Cu struguri și glume!/ Ei spun *zdrasti!*/ Proprii mume!...Ei și prin lacrimă graniță/ Trag și-n două o taie!/ Ei, înnoțaii nerușinării!/ Huideo, potaie!”.

Pentru a-i convinge pe semeni să sprijine revendicările scriitorilor privind revenirea la alfabetul latin, la istoria autentică a neamului, Ion Vatamanu lansează poezia *Ce vor scriitorii*: „Pe-aceste câmpii ale noastre, latine,/ Arde veșmântul rupt al istoriei,/ Fratele meu, ne cheamă părinții –/ Iată ce vor scriitorii...// Ne-am săturat de momeli și minciuni,/ Astăzi țara își spulberă norii,/ Fratele meu, adevărul nu iartă –/ Iată ce vor scriitorii...”.

E o perioadă a efervescentei creatoare, dezideratele mișcării sunt sprijinite de compozitori, pictori, actori și regizori, corpul profesoral. Apar cenacluri literar-artistice în majoritatea localităților Basarabiei, care adună la întrunirile lor zeci de mii de oameni. Fără să mai aștepte acordul autorităților comuniste oamenii încep restabilirea lăcașelor de cult. Scriitorii sunt oaspeți așteptați la întrunirile în care oamenii discută dezideratele mișcării, poezia și cântecul, imaginile lui Eminescu și Ștefan cel Mare, alături de icoane însoțesc aceste manifestări.

Confruntările cu autoritățile au continuat pe tot parcursul anului 1988. În iunie 1988 se constituie *Mișcarea Democratică*, sub egida căreia se organizează, la 28 iunie, prima acțiune de protest de amploare legată de actul de ocupație al Basarabiei de la 28 iunie 1940. La mitingul de doliu din piața centrală a Chișinăului, la care au participat câteva zeci de mii de oameni din toate colțurile Basarabiei și din nordul Bucovinei, se pun problemele reflecției veridice a represaliilor comuniste, a ocupației sovietice, se cere lichidarea consecințelor pactului Ribbentrop-Molotov. La indicația CC-ului presa comunistă declanșează o campanie dură de falsi-

ficare a istoriei și de denigrare a liderilor mișcării, de organizare a unor contramanifestări la Tiraspol, Bălți și în alte orașe.

Manifestările stradale de protest vor spori la finele anului 1988, mai ales după publicarea așa-ziselor *teze* ale CC al PCM în problema limbii și a alfabetului, semnificativă fiind blocarea sediului CC al PCM la 12 martie 1989, ampla manifestare de la 28 iunie 1989, acțiuni ce au pregătit terenul pentru convocarea primei Mari Adunări Naționale la 27 August 1989, la care au participat reprezentanți ai majorității localităților românești de la răsărit de Prut. Voința sutelor de mii de oameni, concretizată în Documentul final *Despre suveranitate și despre dreptul nostru la viitor*, a stat la temelia acțiunilor celor care la 31 August 1989 au legiferat oficializarea limbii române și revenirea la alfabetul latin.

***

A trecut de atunci un sfert de veac – o perioadă s-ar părea scurtă, dar plină de evenimente dramatice: probleme de ordin economic, social și spiritual, politic și geopolitic, agresiune militară fățișă din partea Rusiei, embargouri comerciale, cărora nu totdeauna liderii mișcării au știut, din păcate, să le facă față. Dacă ar fi fost altfel, destinul nostru era demult înscris pe coordonatele europene și euroatlantice.

Pe de o parte, e evidentă relativa revenire la normalitate în sfera spirituală; au fost recuperate multe valori ale culturii și istoriei românești, a crescut nivelul de cunoaștere a limbii române, s-au implementat treptat unele norme democratice de drept. Pe de altă parte, degringolada economică provocată de dezmembrarea celui mai mare imperiu din istorie, ezitarea și întârzierea în realizarea unor reforme de structură în economie și în sfera socială, ambiguitatea în politica internă și în cea externă, au dus la aprofundarea sărăciei și la dezorientarea unei bune părți a societății. Ca rezultat, nivelul scăzut de trai, emigrarea masivă a cetățenilor, mai ales a intelectualității – garantul conștiinței civice și naționale.

Acest sfert de veac a cunoscut perioade de flux și reflux democratic, o obositoare alternare a unor perioade de promovare a valorilor naționale și europene (1990-1993), (1998-2001), (2010-2014), cu altele de revanșă a forțelor vechiului regim totalitar puse pe revizuirea și anihilarea cuceririlor democratice, incluzându-le și pe cele privind statutul limbii române (1994-1997), (2001-2004).

Perioada 1990-1993 este marcată de evenimentele care au dus la ieșirea din captivitatea sovietică: în aprilie 1990 noul parlament de la Chișinău abolește dictatura partidului comunist, cenzura, adoptă noile programe de învățământ, legiferează tricolorul, schimbă denumirea RSS Moldovenești

în RSS Moldova, apoi în Republica Moldova. La 30 mai 1990 Parlamentul Republicii Moldova recunoaște independența Republicii Lituania, iar la 23 iunie 1990 Parlamentul adoptă *Declarația privind suveranitatea și Avizul privind aprecierea politico-juridică a Pactului Ribbentrop-Molotov*. În replică, Moscova stimulează pe toate căile mișcarea separatistă de la Comrat și din Transnistria. Republica Moldova respinge la 17 martie 1991 referendumul anunțat de Moscova privind păstrarea URSS, iar la 27 august 1991 își proclamă independența față de imperiul sovietic. Persistă însă și însemnele revanșei forțelor trecutului comunist: în toiul campaniei pentru alegerile prezidențiale din octombrie-decembrie 1991, Mircea Snegur resuscitează elementele antiromânești din societate, iar la 21 decembrie 1991 el semnează hazardat, la Alma-Atâ, actele de constituire a așa-zisei *Comunități a Statelor Independente*, motivând gestul cu necesitatea soluționării problemei separatismului transnistrean. Cu toate acestea, la 2 martie 1992, când Republica Moldova e acceptată ca membru în ONU, separatiștii de la Tiraspol și Armata a 14-a a Federației Ruse dezlănțuie războiul de agresiune. La 21 iulie 1992 președintele M. Snegur semnează la Moscova cu liderul separatist I. Smirnov și președintele Rusiei B. Elțin un act de încetare a ostilităților, echivalent cu o capitulare și o permanentizare a regimului separatist creat de Moscova în stânga Nistrului. La 24 decembrie 1992 e reactivată Mitropolia Basarabiei în cadrul Patriarhiei Române și, în aceeași zi, M. Snegur, în discursul său ținut în Parlamentul de la Chișinău, lansează acuzații grave la adresa României și a Bisericii Ortodoxe Române. Democrații din Parlamentul de la Chișinău reușesc să stăvilească, până în 1994, ratificarea actelor de constituire a CSI semnate de M. Snegur în decembrie 1991.

Acțiunile antidemocratice din 1991-1992 pregătesc terenul pentru revenirea la putere a forțelor revanșarde ale trecutului totalitar în martie 1994. Alegerile parlamentare sunt precedate de congresul de tristă faimă *Casa noastră – Republica Moldova*, organizat de cei trei lideri ai coaliției agro-socialiste de atunci – M. Snegur, P. Lucinschi și A. Sangheli, acțiune nesăbuită, antinațională și antidemocratică, ce amintea de campania isterică antiromânească din 1968. Pe post de oratori, alături de liderii coaliției, se produc ideologii de serviciu din perioada comunistă, adversarii legiferării limbii române și ai revenirii la alfabetul latin.

Devenind majoritari în Parlamentul de la Chișinău, aceștia resping proiectul de Constituție elaborat în anii 1991-1993, unde *Declarația de Independență* era preambul constituțional, și adoptă în grabă o

Constituție cu prevederi contradictorii cât privește separația puterilor în stat, delimitarea prerogativelor autorităților centrale și ale celor locale, precum și formulări ce nu corespund adevărului științific – se introduc noțiunile staliniste *popor moldovenesc* și *limbă moldovenească*, se legiferează unele enclave separatiste. Guvernul format de această coaliție adoptă decizii privind înlocuirea istoriei românilor cu un curs integrat de istorie, făcut după calapod sovietic, și preconizează revizuirea statutului limbii române.

În primăvara anului 1995, în piața centrală a Chișinăului, încep acțiunile de protest ale studenților, elevilor și profesorilor, susținute și de forțele de opoziție. Aceștia li se alătură intelectualitatea, părinții elevilor. Academia de Științe a Moldovei se pronunță pentru limba română. Coaliția neocomunistă se vede nevoită să cedeze. La scurt timp izbucnesc conflictele din interiorul coaliției între M. Snegur și adepții săi, pe de o parte, și P. Lucinschi și A. Sangheli, pe de alta, ceea ce le permite forțelor democratice să apere cu mai mult succes cuceririle democratice. În alegerile prezidențiale din 1996 confruntarea atinge cotele cele mai înalte.

În urma alegerilor generale din aprilie 1998 se constituie o coaliție democratică de guvernământ – *Alianța pentru Democrație și Reforme*. Se adoptă primele programe de guvernare având drept scop integrarea în Uniunea Europeană, la 1 iulie 1998 intră în vigoare Acordul de Parteneriat și Cooperare între Republica Moldova și UE, peste 250 de acte legislative ale Republica Moldova sunt supuse exercițiului de compatibilizare cu normele UE. În primăvara anului 1999 președintele P. Lucinschi începe o luptă acerbă contra coaliției democratice de guvernare, avându-i ca aliați pe comuniștii conduși de Voronin și pe așa-ziiși creștin-democrați conduși de Iu. Roșca. În toamna anului 1999 ei destituie guvernul democratic, compromițând șansele Republica Moldova de a avansa pe calea integrării europene. Confruntarea se extinde pe mai bine de un an și jumătate. Alegerile parlamentare anticipate devin inevitabile. În degringolada creată, în primăvara anului 2001 învinge în alegeri partidul comuniștilor.

Vor urma opt ani de regres democratic și blocare a procesului de apropiere de UE. Regimul lui Voronin repetă tentativele agrarienilor de a elimina din programele școlare istoria românilor, de a revizui statutul limbii române, ceea ce duce la izbucnirea revoltelor, folosite de aliatul ascuns al lui Voronin, Iu. Roșca, drept paravan pentru a ataca forțele de opoziție față de regimul comunist. Regimul reanimează toate aberantele teorii din perioada sovietică privind identitatea românilor, în general, și cea a ro-

mânilor basarabeni, în special. Ideologi ai regimului Voronin devin, alături de mai vechiul plastograf V. Stati, nou încropiții doctori în istorie V. Stepaniuc și M. Tcaciuk. Aceștia repun în circulație noi teorii migraționiste, aberante și jignitoare, privind proveniența *poporului moldovenesc* în Evul Mediu din popoarele nomade care au trecut prin spațiul dintre Prut și Nistru, afirmând că „limba (acestui – n.n.) – un dialect latin răsăritean – a fost impusă de circumstanțele politice ca mijloc de comunicare după retragerea mongolilor”.

Guvernarea comunistă nu putea avea un alt sfârșit decât cel din aprilie 2009 – să cadă în urma revoltei tinerilor, care n-au mai putut suporta umilințele și batjocura.

În anul 2010 noua coaliție democratică a reluat programul de integrare europeană, întrerupt în 1999, și a reușit, în noile condiții, să avanseze în promovarea reformelor democratice, fapt soldat cu semnarea în 2014 a Acordului de Asociere a Republicii Moldova la UE. Dacă evoluția Republicii Moldova în ultimul sfert de veac nu ar fi fost marcată de aceste fluxuri și refluxuri ale democrației și reformelor, de lupte sterile și inutile, de mișcări separatiste stimulate de forțele proimperiale din est, puteam astăzi vorbi cu certitudine de realizarea dezideratelor noastre naționale fundamentale.

Ca o comparație: în perioada interbelică, de doar 22 de ani, Basarabia reușea o deplină revenire la normalitatea unei vieți economice, culturale și naționale, grație stabilității interne, menținerii unui regim democratic, cu toate fluctuațiile cunoscute ale vremii.

Cauzele instabilității și nesiguranței care mai stăruie încă în societatea din Republica Moldova rezidă în absența, pe parcursul acestui sfert de veac, a unui atașament sigur al majorității populației la o orientare strategică de durată, oscilațiile clasei politice între poli diametral opuși.

Sunt convins însă, că semnarea la 27 iunie a.c. a Acordului de Asociere la UE poate fi acel punct de sprijin pentru consolidarea orientării strategice de bază a societății din Republica Moldova, vectorul coagulant și numitorul comun al acțiunilor majorității cetățenilor acestui stat și al forțelor politice democratice. Cu atât mai mult că implementarea *Aquis*-ului comunitar, racordarea la sistemul de reglementări ale UE poate demara mult mai rapid, acestea fiind puse la dispoziție gata traduse în limba română. Menționăm și faptul că România e în mod firesc avocatul de încredere al Republicii Moldova la UE, iar țările membre ale UE tratează Republica Moldova cu simpatie și respect.

Integrarea pe multiple planuri a Republicii Moldova în UE e o necesitate vitală pentru societatea

moldovenească, și, totodată, singura cale de evoluție spre normalitatea unei vieți economice și sociale demne, la standardele modernității europene. Și în domeniul cultural și spiritual efectele nu pot fi decât benefice, normele UE de protejare a patrimoniului material și imaterial fiind exacte și stricte. Dar mai întâi e necesar să fie reevaluat și refăcut întregul spectru de valori naționale (repunerea în circulație a operelor scriitorilor români din Basarabia interbelică poate fi un exemplu), cunoașterea adecvată a trecutului și trecerea la un climat de stabilitate în sfera identității naționale. Poate că e timpul ca, după un sfert de veac de discuții inutile, clasa politică din Basarabia să lase în pace electorală problemele limbii române, ale lingvisticii, literaturii și istoriei, să le lase cu încredere în seama savanților lingviști, a istoricilor, a forurilor științifice și culturale (a Academiei Române și a Academia de Științe a Moldovei, a universităților, uniunilor profesionale de creație).

Ceea ce trebuie reglementat, prin voință politică și act legislativ, sunt măsurile de protecție a limbii oficiale a statului, protecție de poluare și denaturare (de când a dispărut din cadrul Guvernului Departamentul limbilor, străzile Chișinăului și ale altor orașe, spațiul public e invadat de texte agramate, astfel

că doar în Republica Moldova autoturismele nu sunt „de vânzare” ci *se vând* pe ele însele, magazinele poartă pe frontispiciu anunțuri de felul „Ne-am deschis”, iar băncile comerciale vociferează cu glasul unor actori ambulanti: „Puterea stă în noi!”). Se impun, totodată, și reglementări privind utilizarea limbii oficiale în toate sferele vieții publice. Republica Moldova e singura țară din spațiul ex-sovietic unde reprezentanții aleși în organul reprezentativ suprem – Parlamentul – nu cunosc limba oficială a statului și, chiar și după un sfert de veac de la stabilirea prin lege a limbii oficiale, au nevoie de traducere simultană.

Limba maternă e caracteristica fundamentală a ființei, a fiecăruia în parte, dar și a colectivității, a entității, ea e chiar o entitate de putere făcătoare de ființă. Pierderea ei echivalează cu pierderea sinelui, cu neantizarea propriului eu și a entității, etnosului, națiunii din care facem parte. Să avem grijă de limba română și să o protejăm. De azi înainte și totdeauna! Așa să ne ajute Dumnezeu!

*Prelegere publică ținută cu prilejul
Sărbătorii Naționale Limba Noastră.
Academia de Științe a Moldovei,
31 august 2014*

Scoarță (fragment), începutul sec. al XIX-lea, motivul *Pomul vieții*. Nr. 414